

O RACIONALITE A EKOLOGICKEJ KRÍZE

PETR JEMELKA: Racionalita a ekologická krize. Brno, PedF MU 1999, 110 s.

Autor vo svojej práci venuje pozornosť téme, ktorá sa v stále väčšej miere dostáva do popredia diskusií a polemík nielen filozofov a prírodovedcov, ale napríklad aj teológov, právnikov a mnohých ďalších odborníkov z rozličných oblastí profesionálnej činnosti človeka. Najmä v kontexte filozofických diskusií o problematike ekologickej krízy je antropocentrický princíp a úloha racionality pravdepodobne predmetom najväčších sporov. Z tohto hľadiska Jemelkova práca je aktuálnym príspevkom do uvedenej diskusie.

Text práce má zrejmu logickú výstavbu, ktorá začína konštatovaním krízy, jej globálnosti, pokračuje cez analýzu hlavných príčin tejto globálnej krízy, ktoré autor vidí predovšetkým v kultúre a jej forme techniky a v ich vzťahu k prírode. Najväčšiu pozornosť Petr Jemelka vo svojej práci venuje analýze problému antropocentrizmu a antropocentrického typu racionality v kontexte ich kritiky zo strany biocentrizmu, prípadne hlbinej ekológie. Riešenie tohto sporu autor vidí (v kontexte Šmajsovej koncepcie evolučnej ontológie) vo sformovaní environmentálnej racionality ako nového typu racionality, ktorý by zodpovedal novým podmienkam a potrebám v záujme trvalého zachovania života.

V nadväznosti na to, že autor v prvej časti svojej práce zamerl pozornosť na vymedzenie pojmov étos, kríza a globálna kríza, vzniká mimochodom otázka, či možno do rámca globálnej krízy zahrnúť aj morálnu krízu, pretože mnohí autori sa prikláňajú k takémuto názoru. V tomto kontexte považujem za potrebné uvažovať aj o hraniciach rozdielov medzi tým, čo by bolo možné vymedziť ako prítomnosť určitého problému, a na druhej strane tým, čo by bolo možné považovať už za stav krízy.

Za veľmi podnetné momenty práce možno považovať vymedzenie základných znakov pre charakteristiku globálnej krízy a globálnej ekologickej krízy. V súvislosti s tým autor formuloval aj možnosť pozitívnej interpretácie krízy ako východiska pre hľadanie príčin a riešeni existujúceho stavu (s. 15-16, 22-23). Tento pozitívne chápaný význam pojmu kríza je nosný v celej práci a je východiskom pre ďalšie autorove úvahy o vzťahu človeka a ľudskej kultúry k prírode.

P. Jemelka v ďalšej časti svojej práce zameriava pozornosť na kultúru a jej adaptačne ofenzívnu stratégiu ako jednu z hlavných príčin súčasnej globálnej ekologickej krízy. V tomto kontexte vzniká otázka, či skutočne každú etapu vývoja kultúry možno považovať za protiprírodnú (deštruktívnu) a či v konečnom dôsledku pri takomto ponímaní človek, (okrem svojich prírodnobiológických funkcií) nie je celkom protiprírodným elementom? Nestáva sa človek "protiprírodným" elementom až od novoveku a zvlášť od 19. storočia, keď sa postupne stále viac do popredia dostávala maximalizačná stratégia a úsilie o dokonalosť?

Veľkú pozornosť autor venuje aj skúmaniu techniky ako prejavu kultúrnej formy adaptácie. Zaujímavým spôsobom porovnáva techniku, kultúru a prírodu cez ich negatívne, ale aj pozitívne aspekty. Za podstatný (z hľadiska skúmania ďalších otázok

v tejto práci) považujem jeho záver, že "od výsledkov ľudskej činnosti teda nezávisí len podoba, ale samotné bytie svetového ekosystému a v jeho rámci zase bytie ľudskej kultúry" (s. 48).

Za zásadnú časť považujem jeho analýzu odmietania antropocentrizmu v hlbínnej ekológii a poukázanie na to, že aj hlbinná ekológia vlastne pracuje so subjekt-objektovou perspektívou. V nadväznosti na to považujem za správnu aj Jemelkovu výhradu, či je vôbec možná ne-ľudská filozofia, keď filozofia je určitou podobou interakcie človeka a sveta (s. 71). Do tohto kontextu zapadá aj jeho pripomienka, že jednoduché odmietanie racionality nestačí. Podobne formuluje svoje stanovisko k biocentrickej požiadavke na zmenu hodnotovej orientácie, keď sa pýta: "... je morálne únosné žiadať skromnosť od chudobných?" (s. 78) Súhlasím s jeho tvrdením, že skutočne technokratické verzie videnia a riešenia súčasných ekologických problémov sú len kompenzačným úsilím voči spôsobeným škodám a ťažkostiam, ale na rozdiel od biocentrizmu sú hľadaním celkom konkrétnych realizačných možností.

Autor na rozdiel od biocentrizmu vidí možnosti riešenia v potrebe formovania ekologickej racionality. V kontexte Šmajsovej koncepcie evolučnej ontológie to vlastne znamená, že úlohou človeka a ľudstva je prispievať k záchrane kultúry a zachovaniu podmienok ľudsky dôstojného života na Zemi bez požiadaviek na zmenu ľudskej prirodzenosti. Významnú úlohu v tomto procese podľa jeho názoru zohrá prepojenosť racionality a emocionality pri hľadaní spôsobov riešenia ekologickej krízy. Určitým nedostatkom v tomto kontexte je to, že autor venoval len veľmi okrajovú pozornosť fenoménu emocionality, takže jej úloha v procese hľadania východísk zo súčasnej situácie sa mi zdá byť skôr ako náhodná.

Ako pripomienku vo vzťahu k práci možno formulovať to, že autor v niektorých častiach urobil prehľady rozličných názorov, napríklad vo vzťahu k environmentálnej racionalite (s. 53-56), zodpovednosti a hlbínnej ekológii (s. 60-66) či k problému etiky a ontológie (s. 82-84) bez toho, aby ich podrobil hlbšej analýze, prípadne aj kritike. V konečnom dôsledku však chcem uviesť, že pozitíva obsiahnuté v nedávno vydannej práci vysoko prevažujú nad niektorými nedostatkami, ktoré sa v tejto práci vyskytli. Dôkazom toho je aj skutočnosť, že autor za túto prácu získal v roku 1998 *Cenu Josefa Vavrouška*, ktorú mu udelila Vědecká rada Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovej a Fond Petry a Josefa Vavrouškových. V mene priateľov, známych a kolegov ešte raz srdečne blahoželám autorovi k udeleniu ceny.

Vasil Gluchman

Doc. PhDr. Vasil Gluchman, CSc.
Katedra filozofie PU
ul. 17. novembra 1
080 01 Prešov
SR